

Х.В. РИБЧАНСЬКА,

асистент кафедри історії України та економічної теорії

Львівського національного університету ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького

Методи державного регулювання вищої освіти

Здійснено критичний огляд наукових публікацій з проблематики державного регулювання вищої освіти, в результаті якого обгрунтовано сутність методів цього процесу. Визначено ознаки, за якими здійснено класифікацію методів державного регулювання вищої освіти. Запропоновано класифікувати методи за ступенем впливу на об'єкт регулювання (прямі та непрямі), за змістовим наповненням самих методів (інституційні, економічні та соціально-психологічні) та за інструментами впливу (правові, фінансові, страхові, податкові та інші). Аргументовано, що окремі методи державного впливу застосовуються на практиці у відповідних формах.

Ключові слова: методи, державне регулювання, вища освіта.

К.В. РИБЧАНСКАЯ,

асистент кафедри історії України та економічної теорії

Львовского национального университета ветеринарной медицины имени С.З. Гжицкого

Методы государственного регулирования высшего образования

Осуществлен критический обзор научных публикаций по проблематике государственного регулирования высшего образования, в результате которого обосновано сущность методов этого процесса. Определены признаки, по которым осуществлена классификация методов государственного регулирования высшего образования. Предложено классифицировать методы по степени воздействия на объект регулирования (прямые и косвенные), по смысловому наполнению самих методов (институциональные, экономические и социально-психологические) и по инструментам воздействия (правовые, финансовые, страховые, налоговые и другие). Аргументировано, что отдельные методы государственного воздействия применяются на практике в соответствующих формах.

Ключевые слова: методы, государственное регулирование, высшее образование.

C. RYBCHANSKA,

assistant of Ukraine's history and economic theory

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S.Z. Gzhytsky

Methods of government adjusting of higher education

The critical review of scientific publications is carried out from the range of problems of government control of higher education, as a result of that essence of methods of this process is reasonable. Certainly signs which classification of methods of government control of higher education is carried out after. It is suggested to classify methods after the degree of influence on the object of adjusting (lines and indirect), after the semantic filling of methods (institutional, economic and social psychological) and after the instruments of influence (legal, financial, to fear, tax et al). Argued, that the separate methods of state influence are used in practice in the proper forms.

Keywords: methods, government adjusting, higher education.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать про те, що освіта України, особливо вища, потребує вдосконалення у напрямі більшої її демократизації, фінансово-економічної переорієнтації та інтеграції у систему міжнародної освіти [6, с.3]. Будучи рушієм прогресу та основою формування людського капіталу, вища освіта має бути здатна забезпечити країні не лише відтворення та розвиток її інтелектуального потенціалу, а й належне місце у світовій спільноті, що є можливим за умов вдалого поєднання рин-

кового та державного регулювання. Що стосується останнього, то у науковій літературі немає єдиного підходу до визначення методів державного регулювання та їхньої класифікації, що створює певні труднощі у практичному застосуванні зазначених методів та їх інструментарію. В цьому і полягає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної проблематики присвячені праці багатьох науковців та практиків, серед яких: В. Андрущенко, М. Авксентев, Н. Борецька, Л. За-

рецька, І. Кичко, З. Лободіна, О. Кулініч, В. Філіпова та інші. Проте, комплексне дослідження з обґрунтуванням можливості застосування того чи іншого методу відсутнє, а класифікація зазначених методів потребує удосконалення.

Мета статті. Визначити сутність методів державного регулювання вищої освіти та здійснити їх класифікацію. Задля досягнення цієї мети планується здійснити критичний огляд наукових публікацій з проблематики дослідження, визначити ознаки за якими доцільно здійснити класифікацію методів державного регулювання вищої освіти та дати характеристику зазначеним методам.

Виклад основного матеріалу. Під методами державного регулювання економіки традиційно розуміють «способи впливу держави на суб'єктів ринкової економіки з метою забезпечення сприятливих умов їх ефективного функціонування відповідно до прийнятої економічної політики держави» [9, с. 117]. Загалом категорія «метод» – визначається як спосіб, прийом або система прийомів для досягнення будь-якої мети, для виконання певної операції [19, с. 354]. З огляду на це, під терміном «метод державного регулювання» розуміємо певний спосіб для досягнення конкретно визначеної мети або усунення проблеми, що виникла. Окремі методи можуть бути реалізовані у вигляді відповідних форм.

Найчастіше методи державного регулювання вищою освітою поділяють на прямі і непрямі; адміністративні, правові та економічні. Проте часом відсутня ознака, за якою класифікують ці методи. Інколи незрозуміло які методи регулювання описує науковець – ринкові чи державні. Зокрема, описуючи специфіку державного регулювання у сфері освіти В.Д. Філіпова стверджує, що «форми і методи регулювання освітою можуть бути структуровані як адміністративне і фінансово-економічне регулювання [20]. Якщо до адміністративних науковець відносить виключно методи державного регулювання («нормативно-правове регулювання освіти; державний сектор і державну власність в освіті; прояви державної монополії у сфері освіти, виражені у формах ліцензування, атестації та акредитації, включаючи контроль якості освіти; державні інвестиції у розвиток освіти» [20]), то серед фінансово-економічних виділяє і ті, які, на нашу думку, не можуть бути віднесені до державних. Так наприклад, альтернативні форми фінансування освіти.

Незрозумілим є і підхід Л.М. Зарецької та О.А. Кулініч стосовно класифікації форм і методів державного регулювання вищої освіти. Так автори на початку своєї статті виділяють прямі і непрямі форми державного регулювання, ототожнюючи при цьому прямі з адміністративними, а непрямі з фінансово-економічними [1, с.173], виділяючи серед адміністративних (прямих) форм державні інвестиції, які за своїм змістом є економічними. Пізніше класифікуючи вже методи державного регулювання сфери вищої освіти, [1, с. 175] науковці виділяють те ж адміністративні і економічні. Сюди ж відносять правові, донорські та морально-етичні. Вважаємо, що недосконалість такої класифікації полягає у відсутності ознаки, за якою вона здійснювалася та недостатньому розумінні сутності понять «метод» та «форма».

Донорські методи виділяє і А.С. Кобець. Характеризуючи їх, науковець стверджує, що донорські методи використовують для «заохочення благодійництва, меценатства, спонсорської допомоги» [4]. Проте, автор не вказує які саме методи сюди слід відносити. Відсутній і інструментарій практичного застосування цих методів. Такий приклад наводить у своїй роботі Б. І. Кабаці, однак він описує донорські методи державного регулювання економічного зростання загалом, а не окремо взятої сфери. Науковець зазначає, що «основними серед цієї групи методів є: субсидії, субвенції, преференції, дотації» [3, с.215]. Що стосується сфери вищої освіти, то із перелічених інструментів на практиці використовуються лише преференції, які слід відносити до інституційних (в рамках правового регулювання) та до економічних (в рамках пріоритетного фінансування відповідних бюджетних програм та податкового стимулювання (надання пільг, звільнення операцій з надання освітніх послуг від ПДВ) та інше). Окрім того, правове регулювання, на нашу думку, слід відносити до інституційних методів, а укази, декрети, постанови, закони тощо до інструментів цього регулювання. Освітні стандарти, за нашим підходом, теж є інструментами інституційного методу регулювання – стандартизації, оскільки вони встановлюють відповідні правила та норми освітньої діяльності, що є характерним для інституційних методів.

Для регулювання складових сфери вищої освіти О. Романовський називає такі засоби: – економічне регулювання; – правове регулювання;

– адміністративне регулювання [18, с. 10]. О. Ан-дреева вважає, що найважливіше з–поміж них – економічне регулювання, яке поділяють на пряме (за допомогою державних закупівель товарів і послуг, державного цільового фінансування тощо) і непряме (за допомогою антициклічної, інвестиційної та інших форм політики) [21, с. 323]. Ми не можемо погодитись із таким твердженням, оскільки не буває важливого і неважливого державного регулювання чи більш важливого і менш важливого. Важливим є вибір методів у тій чи іншій ситуації, їх оптимальне поєднання та ефективне застосування на практиці.

Беручи за основу напрацювання вчених у сфері державного регулювання економіки загалом та вищої освіти зокрема, а також результати власних досліджень пропонуємо методи державного регулювання вищої освіти класифікувати за такими ознаками: за ступенем впливу на об'єкт регулювання; за змістовим наповненням самих методів; за інструментами впливу.

За ступенем впливу на об'єкт вирізняють прямі і непрямі методи державного регулювання вищої освіти. Співвідношення прямих і непрямих у регуляторному механізмі не є статичним. Воно змінюється залежно від розвитку ринкової економіки.

Прямі методи державного регулювання вищої освіти передбачають таке регулювання з боку держави, при якому суб'єкти вищої освіти змушені приходити до рішень, що засновані не на самостійному виборі, а на розпорядженнях держави. Непрямі методи державного регулювання мають стимулюючий характер і направлені на створення сприятливого зовнішнього середовища для діяльності та розвитку вищої освіти. До них відносять: створення систем пільгового кредитування та оподаткування послуг у сфері вищої освіти, індикативне планування; визначення мінімальних гарантій в оплаті праці науково–педагогічних та інших працівників вищої школи та інші).

Наступна ознака класифікації методів державного регулювання вищої освіти – змістове наповнення самих методів. За цією ознакою ми пропонуємо виділити такі групи методів: інституційні; економічні; соціально–психологічні.

Зауважимо, що багато дослідників виділяє правові, адміністративні, економічні, донорські та соціально–психологічні або морально–етичні. Ми пропонуємо адміністративні та правові об'єднати в одну групу – інституційні методи, оскільки вони

встановлюють чіткі правила та норми щодо діяльності об'єктів регулювання..

Зважаючи на те, що практично у всіх правових державах вища освіта розвивається не випадково, а відповідно до певних правових, етичних, психологічних та інших норм і правил, всі методи державного впливу на вищу освіту, як і на будь–яку іншу сферу національної економіки, будуть мати певні прояви інституціоналізму. Проте, до інституційних методів, як вже зазначалося вище, пропонуємо відносити ті, зміст яких полягає у встановленні певних норм та правил щодо діяльності суб'єктів у сфері вищої освіти, а також ті, що пов'язані із формуванням певної організаційної структури управління.

Під правовим регулюванням вищої освіти ми розуміємо впорядкування відносин у сфері вищої освіти, здійснюване державою за допомогою законодавчих та нормативно–правових актів, їх юридичне закріплення та удосконалення на вимогу часу і потребам розвитку зазначеної галузі.

Що стосується форм правового регулювання то їх може бути багато, в залежності від сфери застосування: правове регулювання власності об'єктів у сфері вищої освіти (державна, комунальна, приватна); правове регулювання освітньої діяльності; правове регулювання наукової діяльності; правове регулювання фінансової діяльності вищих навчальних закладів; правове регулювання оплати праці у сфері вищої освіти; правове регулювання забезпечення якості освітніх послуг; правове регулювання соціального захисту учасників освітнього процесу; правове регулювання міжнародного співробітництва у сфері розвитку вищої освіти та інші. Наприклад, що стосується правового регулювання власності об'єктів у сфері вищої освіти, то відповідно до Закону «Про приватизацію державного майна» заборонена приватизація об'єктів освіти, що фінансуються з державного бюджету. Також заборонено приватизувати і «майно підприємств, установ та організацій Національної академії наук України, галузевих академій наук, що використовується для виконання фундаментальних і прикладних досліджень, акції (частки, паї) господарських товариств, утворених на основі майнових комплексів Національної академії наук України, галузевих академій наук» [16]. Таким чином держава закріплює державне право власності на більшість об'єктів у сфері вищої освіти.

Досить вагому нішу у групі інституційних методів займають методи адміністративного регулювання, які можна поділити на організаційні та контрольні. До організаційних пропонуємо відносити: стандартизацію, ліцензування, розміщення державного замовлення та квотування, а до контрольних: державний нагляд (контроль), який уособлює в собі низку методів, а саме: акредитацію, інспектування, експертну оцінку, моніторинг, спеціальну перевірку, а також аудит та перевірку державних закупівель.

Беззаперечним є той факт, що велике значення для організації діяльності вищих навчальних закладів має нині стандартизація. Ця процедура передбачає встановлення певних стандартів у сфері вищої освіти. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» «стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності» [11]. Вони «розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ)» [11].

Не менш важливим методом державного регулювання є ліцензування, на підставі якої вищий навчальний заклад може здійснювати освітню діяльність. «Ліцензування – процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності» [11]. Ліцензування здійснюється на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 30.12. 2015 р. № 1187, якою затверджено ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти. Цим документом затверджено вимоги щодо провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти; форми документів, які необхідно подати до Міністерства освіти і науки України для здійснення процедури ліцензування. Зауважимо, що кадрові вимоги щодо забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти набирають чинності з 1 вересня 2017 року.

Вагоме місце серед організаційних методів державного регулювання вищої освіти займають: розміщення державного замовлення на підготовку різного роду фахівців, а також квотування.

«Державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів – засіб державного регулювання задоволення потреб економіки та суспільства у кваліфікованих кадрах, підвищення освітнього та наукового потенціалу нації, забезпечення конституційного права громадян на здобуття освіти відповідно до їх покликань, інтересів та здібностей» [17].

Квотування – це встановлення державними органами відповідно до чинного законодавства визначеної частини максимального (для відкритих конкурсних пропозицій) або загального обсягу місць державного або регіонального замовлення (для закритих конкурсних пропозицій), яка може бути використана для прийому вступників, що мають право на вступ за пільговими умовами.

На 2017 р. чинним законодавством [15] визначено три категорії квот для вступників у вищі навчальні заклади, а саме: квота-1 (для прийому вступників, що мають право на вступ на основі вступних іспитів, крім осіб, які мають право на квоту-2); квота-2 (для прийому вступників, що мають право на вступ на основі вступних іспитів відповідно до Порядку прийому для здобуття вищої та професійно-технічної освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 24 травня 2016 року № 560, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31 травня 2016 року за № 795/28925) та квота-3 (регіональне замовлення за кошти відповідного місцевого бюджету для прийому на навчання на основі повної загальної середньої освіти осіб, які її здобули в навчальних закладах на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці). Саме ці квоти і є інструментами зазначеного методу державного регулювання.

Створення ефективної системи державного регулювання вищої освіти в значній мірі залежить від того, наскільки дієво, оперативно і об'єктивно реалізуються функції нагляду (контролю) якості освітньої діяльності і якості вищої освіти, посилення його впливу на підготовку проектів управлінських рішень та нормативно-правових документів. Зазначені функції реалізуються за допомогою методів державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства у сфері вищої освіти та стандартів освітньої діяльності.

Основними методами державного нагляду (контролю) у сфері вищої освіти є акредитація, інспектування, експертна оцінка, моніторинг, спеціальна перевірка, а також державний фінансовий аудит, аудит відповідальності та перевірка державних закупівель.

«Акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності вищого навчального закладу за цією програмою на предмет: відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання; досягнення заявлених у програмі результатів навчання [11].

Акредитаційна експертиза проводиться експертною комісією, яку формує МОН, на основі Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах [13].

Під інспектуванням освітньої діяльності розуміємо визначення рівня відповідності освітньої діяльності вищих навчальних закладів та їх структурних підрозділів вимогам чинного законодавства у сфері освіти (в першу чергу, ліцензійним умовам надання освітніх послуг у сфері вищої освіти) і державним стандартам вищої освіти, здійснення аналізу стану управлінської діяльності щодо організації освітнього процесу, навчально-методичної і наукової роботи, ефективності використання педагогічного та науково-педагогічного потенціалу і матеріальних ресурсів, забезпечення розвитку та ефективності використання матеріально-технічної бази і об'єктів соціальної сфери, функціонування системи внутрішнього забезпечення якості.

Метод експертної оцінки використовується для здійснення експертизи дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора філософії (кандидата наук) або доктора наук а також під час проведення акредитації. До інструментів цього методу, на нашу думку, належать: компетенції експертів; експертний висновок; рішення експертної ради та інші.

Освітній моніторинг є важливою складовою забезпечення якості вищої освіти. Т. О. Лукіна, спираючись на етимологію слова моніторинг (від лат. *monitor* – той, що нагадує, наглядає, застерігає), розуміє моніторинг в освіті як спеціальну систему збирання, опрацювання, зберігання і поширення даних про стан освіти, прогнозування динаміки і основних тенденцій її розвитку та роз-

роблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі [7, с. 519]. Формами: цього методу є: соціологічне опитування з питань що стосуються сфери вищої освіти (задоволеність якістю освітніх послуг, працевлаштування випускників вищих навчальних закладів за спеціальністю тощо), аналіз фінансової та статистичної звітності; аналіз оперативних даних щодо діяльності вищих навчальних та інші. Вважаємо, що до інструментів слід відносити анкети для соціологічних опитувань; фінансову і статистичну звітність; оперативні дані щодо діяльності вищих навчальних закладів та працевлаштування випускників, індикатори соціальної безпеки, що стосуються сфери освіти та інші).

Спеціальна перевірка полягає у проведенні перевірки відомостей про особу, яка претендує на зайняття посади керівника або заступника керівника вищого навчального закладу.

Державний аудит у сфері вищої освіти – це перевірка діяльності вищого навчального закладу щодо дотримання актів законодавства, планів, процедур, контрактів з питань стану збереження активів, інформації та управління державним майном, законності та достовірності фінансової звітності правильності ведення бухгалтерського обліку. Державний аудит щодо сфери вищої освіти можна поділити на два види: державний фінансовий аудит, аудит ефективності та аудит відповідальності.

Перевірка державних закупівель полягає у документальному та фактичному аналізі дотримання підконтрольними установами законодавства про державні закупівлі та проводиться органом державного фінансового контролю на всіх стадіях державних закупівель. Результати перевірки державних закупівель викладаються в акті.

Варто зазначити, що нині для здійснення державних закупівель діє електронна система публічних закупівель ProZorro. Вважаємо, що відомості з цієї системи є одним із інструментів перевірки державних закупівель. До них також пропонуємо віднести: чинне законодавство у сфері публічних закупівель; перевірку наявності документів (крім оригіналу договору про закупівлю, наданого замовником органу виконавчої влади); моніторинг закупівель; оцінку звіту про результати проведення процедури закупівлі та звіту про виконання договору про закупівлю; компетенції осіб які

здійснюють зазначену перевірку; фінансову прозорість вищих навчальних закладів та інші.

Зауважимо, що державне регулювання не обмежується інституційними методами. Їх вдало доповнюють економічні методи: планування, фінансове прогнозування, фінансове забезпечення; державне регулювання цін у сфері вищої освіти; соціальне страхування учасників освітнього процесу; податкове стимулювання.

У сфері вищої освіти держава використовує планування для здійснення розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між вищими навчальними закладами та органами управління у цій сфері, а також для визначення заходів задля досягнення основної мети – всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, підготовки її як фахівця певної професії, розвиток її талантів та формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Планування може бути стратегічним, поточним та оперативним.

Процедури пов'язані з фінансовим плануванням, порядок складання кошторисів, їх розгляд та затвердження, основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ регламентуються відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 року №228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» [14].

Прогнозування у сфері вищої освіти полягає у передбаченні необхідної в майбутньому потреби фахівців тої чи іншої спеціальності та розрахунку необхідних ресурсів для їх підготовки на основі аналізу ситуації на ринку праці за попередній та поточний роки, а також враховуючи потреби потенційних споживачів освітніх послуг та тенденції на світовому освітньому ринку. Особливу нішу у цьому процесі займає фінансове прогнозування.

Фінансове прогнозування в галузі вищої освіти спрямоване на визначення обсягів та джерел фінансових ресурсів і базується на розробці прогнозів грошових надходжень та витрат відповідно до пріоритетів державної політики. Реальність фінансового прогнозування досягається на основі об'єктивної оцінки потреб і наявності фінансових ресурсів у системі вищої освіти, детального обґрунтування розрахунків, взаємозв'язків обсягів фінансування з показниками діяльності вищих навчальних закладів [10, с.124].

Під фінансовим забезпеченням вищої освіти як методу державного регулювання, ми розуміємо процес покриття витрат на забезпечення функціонування та розвитку вищої освіти за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих державою та вищими навчальними закладами.

Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів може проявлятися у таких формах: фінансування поточних видатків; інвестування, кредитування.

Зважаючи на те, що «освіта – найбільш масштабна та людиномістка складова сучасного державного устрою, його політичної, соціально-економічної та наукової організації, від якості якої залежить відтворення і нарощення інтелектуального та духовного потенціалу суспільства, виховання громадянина, модернізація суспільних відносин» [5, с. 17], держава не лише повинна визнавати цю сферу однією із пріоритетних, а й шукати можливості для стимулювання діяльності вищих навчальних закладів. Найбільш поширеним у світовій практиці, як і в Україні, є податкове стимулювання.

Одним із інструментів податкового стимулювання діяльності вищих навчальних закладів є податкові пільги. Зокрема, вищі навчальні заклади звільнені від оподаткування прибутку за умови, що вони включені в реєстр неприбуткових організацій. Також податком на додану вартість не обкладаються операції із надання платних освітніх послуг. Не сплачують вищі навчальні заклади і плату за землю за умови якщо вони повністю фінансуються з державного або місцевих бюджетів. Проте варто зауважити, що в частині здачі в оренду приміщень ця податкова пільга не надається.

Наступна група методів державного регулювання вищої освіти –соціально-психологічні, до яких відносять: інформаційне забезпечення профорієнтацію; соціальне партнерство та врегулювання конфліктів.

Під соціально-психологічними методами державного впливу на вищу освіту ми розуміємо систему певних способів та засобів впливу на підвищення ефективності діяльності вищих навчальних закладів та її окремих працівників, а також на соціально-психологічний клімат у колективі. Роль соціально-психологічних методів у системі державного регулювання вищої освіти полягає в тому, щоб «виробити і підтримати певні переконання, духовні цінності, моральні позиції,

психологічні установки щодо управління і тих дій, які необхідні для його здійснення» [2, с.5].

Одним із таких методів є інформаційне забезпечення, серед основних форм якого виділимо: інформування через телебачення; інформування через радіо; інформування через соціальні мережі; через рекламну продукцію; інформування через інтернет-ресурси; інформування через листи Міністерства освіти і науки України та інших міністерств та відомств, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, інформування через наукову та навчальну літературу.

За допомогою цього методу держава може впливати на «формування в громадян України почуття гідності, патріотизму та суспільної значущості, підвищення трудової та політичної активності, прагнення забезпечити власний добробут і добробут членів своєї сім'ї» [8] через продуктивну працю, а також популяризацію професій, які не користуються попитом, але є затребувані на сучасному ринку праці.

Зауважимо, що використання соціально-психологічних методів не повинно ґрунтуватись на примусі тієї чи іншої діяльності, яка вигідна суб'єкту регулювання. Вони мають забезпечувати взаємодію усіх зацікавлених сторін: державні органи влади, вищі навчальні заклади, громадянина, роботодавців та суспільство в цілому. Саме для забезпечення такої взаємодії ідеально підходить метод соціального партнерства. Його основними формами є: соціальний діалог та соціальна відповідальність.

Неприпустимим для забезпечення ефективного функціонування та розвитку вищої освіти є і використання такого методу як маніпулювання, оскільки його застосування може призвести до виникнення соціальної напруги, що може спричинити конфлікт інтересів. Тут велику роль відіграють самі особи, які займають відповідні посади в міністерстві освіти чи інших міністерствах, яким підпорядковані вищі навчальні заклади, а також керівники вищих навчальних закладів та їх заступники, призначення яких відбувається після проведення спеціальної перевірки. Щоправда, факти підтвердження негативних рис керівника не можуть служити відмовою у призначенні на посаду претендента, який отримав більше 50 % голосів на виборах керівника. Однак умови проведення конкурсу виписані так, що у голосуванні приймають участь усі науково-педагогічні працівники, та

делегати від студентів і адміністративно-управлінського персоналу. Тому колектив, як правило, обирає того керівника, на який заслуговує.

Варто зазначити, що методи державного регулювання не використовуються окремо один від одного, а для ефективного функціонування та розвитку вищої освіти основним завданням є не лише їх вибір, але й вдале поєднання.

Як вже зазначалось вище, методи державного регулювання вищої освіти можна поділити і за інструментами регулювання, оскільки один і той же інструмент може використовуватись при застосуванні різних методів регулювання. Пропонуємо такий поділ за інструментами регулювання: правові, організаційні; контрольні, бюджетні, податкові, кредитні, цінові, страхові, інформаційні тощо.

Ми свідомі того, що у рамках проведеного дослідження ми не можемо виокремити всі без винятку методи та інструменти державного регулювання, оскільки із розвитком технологій вони можуть доповнюватись та видозмінюватись. Проте, визначені нами методи та форми державного регулювання вищої освіти дають розуміння цілісної системи державного регулювання, що сприятиме прийняттю більш прогресивних рішень для забезпечення ефективного функціонування і розвитку сфери вищої освіти та дозволить оперативніше реагувати на проблеми, що виникають і які не здатен врегулювати та вирішити ринок.

Висновки

В результаті проведених досліджень доходимо до висновку, що застосування методів державного регулювання вищої освіти в Україні повинно бути спрямоване на забезпечення права кожної людини на вищу освіту, а саме: доступності послуг вищої освіти, їх якості за раціонального використання наявних ресурсів.

Запропоновано здійснювати класифікацію методів державного регулювання вищої освіти за такими ознаками: за ступенем впливу на об'єкт регулювання (прямі та непрямі); за змістовим наповненням самих методів (інституційні, економічні та соціально-психологічні) та за інструментами впливу (правові, фінансові, страхові, податкові та інші).

Список використаних джерел

1. Зарецька Л.М. Державне регулювання сфери вищої освіти / Л.М. Зарецька, О.А.Кулінич // Економіч-

на стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2015. – Вип. 2. – С. 168–179.

2. Застосування соціально-психологічних методів державного управління під час розробки, впровадження та оцінювання регіональних цільових програм : практич. посіб. / авт. кол. : В. М. Дреш-пак, Н. К. Рашитова, С. І. Соколовський та ін. ; за заг. ред. В. М. Дреш-пака. – К. : НАДУ, 2009. – 36 с.

3. Кабаці Б. І. Теоретичні аспекти дослідження впливу фінансово-кредитного механізму регулювання на економічне зростання / Б. І. Кабаці // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.17. – С. 210–217.

4. Кобець А. С. Роль держави у функціонуванні ринку освітніх послуг / А. С. Кобець. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2011. – № 8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_8_4

5. Лободіна З.М. Перспективи удосконалення управління фінансовими ресурсами галузі освіти / З.М. Лободіна // Світ фінансів. – 2012. – № 1. – С. 17 – 24.

6. Лопушняк Г.С. Соціально-економічні аспекти розвитку вищих навчальних закладів України : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.09.01 / Г. С. Лопушняк; НАН України. Ін-т економіки. – К., 2001. – 20 с.

7. Лукіна Т. О. Моніторинг в освіті / Т. О. Лукіна // Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний редактор В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 519–521

8. Мельниченко О. А. Методи та засоби державного регулювання рівня та якості життя населення / О. А. Мельниченко. // Державне будівництво. – 2007. – № 1(1). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1(1)_18).

9. Національна економіка : навч. посіб. / [А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович] ; за ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання, 2011. – 463 с.

10. Особливості реалізації фінансового механізму системи вищої освіти України / О. В. Тимошенко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2009. – № 1. – С. 123–130

11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>

12. Про встановлення ставок земельного податку та пільг щодо земельного податку, що сплачується на території м. Львова: Ухвала Львівської міської ради №4330 від 29.01.2015 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www8.cityadm.lviv.ua/inTEAM%5CUhvaly.nsf/%28SearchForWeb%29/A993293D59A63109C2257DE4002CC07C?OpenDocument>

13. Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах: постанова Кабінету міністрів України від 09.08.2001 р. № 978 із змінами та доповненнями станом на 01.04.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/978-2001-n>

14. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 року №228 // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=228-2002-%EF>.

15. Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2017 році: Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.10.2016 р. № 1236 . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1515-16>

16. Про приватизацію державного майна: Закон України від 04.03.1992 № 2163–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2163-12>

17. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів: Закон України від 20.11.2012 № 5499–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

18. Романовський О. О. Інноваційна діяльність дослідницьких підприємницьких університетів США: Монографія / О. О. Романовський. – К.: Вид-во КНУТД, 2012. – 134 с.

19. Словник іншомовних слів / укл. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : наукова думка, 2000. – 680 с.

20. Філіппова В.Д. Специфіка державного регулювання в галузі освіти України / Філіппова Вікторія Дмитрівна // , 2013, Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpdp_2013_12_12.

21. Андреева О. Отличительные черты, определяющие конкурентоспособность ВУЗов [Електронний ресурс] / О. Андреева. – Режим доступа: <http://www.megaport-nn.ru/content/articles/19157/>